

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
**ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.**

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XX. KÖTET. — 11. SZÁM.

**KOLOSVÁRY SÁNDOR L. TAG
EMLÉKEZETE.**

IRTA

ILLÉS JÓZSEF

L. TAG.

(FELOLVASTA A M. T. AKADÉMIÁNAK 1929 JANUÁR 28-ÁN TARTOTT
ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1929.

Pápa, 1929. Főiskolai nyomda.

Kolosváry Sándor I. t. emlékezete.

Akkor, amidőn olvasom Kolosváry Sándor sajátkezűleg írt életrajzi adatait, amelyeket az Akadémia számára zárt borítékban, lepecsételten teti le¹ és lelki szemeim elé idézem eltűnt kedves kartársunk alakját, úgy érzem, hogy úgy kell eljárnom, mint a renaissance korának portrait festői tettek: meg kell rajzolnom a háttért. Az előtérben festett arcnak vonásai egy karakterisztikus vidék háttéréből emelkednek ki. Kolosváry Sándor alakját nem tudom elválasztani Erdélynek bérceitől. Kolosváry Sándor élete teljesen összeforrott a XIX. század második felében a királyhágóntúli testvér haza történetével, kultúréletével. Nem lehet elválasztani tőle.

Akkor, amidőn Kolosváry Sándor életfolyását nézem, mindig ott látom a legújabbkori magyar történet és különösen Erdély sorsdöntő fordulatait. Ez a világos, egyszerűnek látszó munkás élet, küzdelmes emberi sors milyen mélységeket takar! Bepillantást enged nemcsak egy tudós tanár lelkébe, hanem rajta keresztül érezzük a magyar közös sors hatalmas ütemét, végzeteljes iramát.

De nézzük közelről a curriculum vitae-t, amelyet ő maga a nála megszokott puritán egyszerűséggel és közvetlenséggel nyújt.

Kolosváry Sándor 1840 június 23-án Kórod-Szentmártonban Küküllő megyében született. Atyja, Kolosváry Lajos a Bethlen Gábor fejedelemtől magyar nemességet nyert Kolosvári Jánosnak egyik törvényes leszármazású késő utóda. Ez a Kolosvári János a törökök által elfoglalt magyarországi részekből még mint gyermek az erdélyi részekbe menekült.

---

¹ L. „Életrajzi adatai dr. Kolosváry Sándor egyetemi tanárnak“. Érkezett az Akadémia főtítkári hivatalába 1893 szeptember 24-én, 438-as iktatószám alatt.

Keresztszegi Csáky István a fejedelmi udvarba vitte és ott katonának nevelték: így kapta kiváló vitézségéért a nemes-ségét. Anyja, Jánosy Juliánna egykor nagytekintélyű és birtoku, de később elszegényedett nemesi család tagja, akinek Lukafalván fekvő kis birtoka el volt zálogosítva. Szüleinek minden törekvése az volt, hogy kis birtokukat visszaszerezzék, ami sok nélkülözéssel és sok per folytatással sikerült is nekik. A héttagu család gyermekeinek felnevelése nem kis gondot okozott a szülőknek. Így végzi Marosvásárhelyt a kollégiumban elemi és gimnaziális tanulmányait Kolosváry Sándor mindig kitűnő eredménnyel. A kollégiumban lakást ugyan ő és testvérei kaptak, de ételmet mindig egy hétre valót szülei küldtek nekik küldönc útján. „Kölcsönként könyvekből holdvilág mellett is tanultam, vagy a folyosókon a halványan világító lámpák fényénél, amikor a tankönyv tulajdonosa aludt.“¹

Az abszolutizmus sötét korában kapja a zsenge ifjú az első benyomásokat. A magyar historiát csak titokban merték tanítani lelkes tanárai. Mélyen vésődik lelkébe a rémes látvány a marosvásárhelyi póstaréten: „három magas akasztófa, melyeken Török professzor, Gálfy és Horváth függött volt szemünk előtt, emlékeztettek arra, hogy milyen szomorú lehet a haza sorsa“.² Az érettségi vizsgát letéve tovább tanulni vágyott, bár édesatyja nem egyszer forgatta fejében, hogy a kis anyai birtok munkálásához „ásót és kapát ad kezébe“. Ő maga is igyekszik biztosítani tovább tanulását: a gimnázium hetedik és nyolcadik osztályaiban tanítványok korrepetálásával keres és boldogan őrzi „a legdrágább kincset“ az év végén nyerni szokott jutalomkönyveket. Az érettségi vizsga után jogi pályára szeretett volna menni, de erre anyagi viszonyai miatt nem is gondolhatott. Így egyedül a papi pálya állott előtte és átlépett a marosvásárhelyi kollégiumon a teológiára készülők osztályába (a preparandiába). Mint egy évet kitűnő eredménnyel végzett preparandista Nagyszébenbe kerül nevelői állásra és itt beiratkozhatik az akkori császári, királyi jog-

¹ L. e. i. Életrajzi adatai.

² L. e. i. Életrajzi adatai.

akadémiára. Így 1860-ban teljesedik régi vágya. 1860—61 első semesterében szorgalmasan tanul és vizsgázik. A második semesterben azonban az alkotmányos élet ujjáébredése elvonja tanulmányaitól. Lelkesedéssel olvassák a magyar országgyűlésen a felirati vitában elhangzott hazafias beszédeket és mint írja „tüntetőleg e németajku szász városban magyar ruhába öltöztünk és csizmánkra csengős sarkantyukat verettünk”.¹ Részt vesz ő is, mint a nagyszzebeni akadémia hallgatóságának nagyobb része: a magyar ifjúság, a politikai eseményekben. Így a Felső-Fehérmegyei főispán beiktatásánál lovasbandériumban kíséri a főispánt. Országgyűlési tudósításokat ír a kolozsvári napilapokba és közreműködik a kiküldött megyei bizottságban, amely a hivatalokat az abszolutizmus embereinek kezéből átveendő volt. Persze emellett az előadásokról, a tanulásról szó sem lehetett, hisz mint mondja „úgy is vége már az abszolút éranak és a császári, királyi német jogakadémiának”.² A remények azonban hamar szerte foszlottak. Bekövetkezett a provizórium és ekkor történt meg először Kolosváry Sándorral, hogy vizsgája nem sikerült. Odahagyja a nagyszzebeni jogakadémiát és visszatér Marosvásárhelyre, ahol az 1861—1862. tanévben Erdély nagyhirű és ékesszavú jogtudósa Dósa Elek tanítványa lesz. Csakhamar kiköszörüli a szebeni bukás csorbáját, mert az év végén tiszta kitűnő bizonyítványt mutathat fel. Nemcsak tanul, hanem tanít is, gróf Teleki Eduárd két fiának nevelője, egyuttal kancellista a marosvásárhelyi kir. táblánál Gálfalvi Imre ítélőmester mellett. 1862-től 65-ig a pesti egyetem polgára és leteszi az elméleti birói vizsgát. Ügyvédi irodába lép és Lövész Györgynek, az akkor jóhirű ügyvédnek lesz az irodavezetője. Közben leteszi a doktorátust és 67-ben felavatják.

Még avatása előtt elérkezett, mint írja, életének legfontosabb fordulópontjához, mert a híres Dósa ajánlatára a kolozsvári ev. ref. kollégiumnál berendezett jogakadémiának helyettes tanára lesz. Nem kis aggodalommal ül a híres

¹ L. e. i. Életrajzi adatai.

² L. e. i. Életrajzi adatai.

Ocsvay professzor katedrájába, mint kezdő ifjú. Dósának és gróf Teleki Domokosnak erős rábeszélése kell, hogy végre 1867 február 20-án első előadását megtartsa. De halljuk őt magát: „nehéz semeszterem volt, a lemenő nap, amely helyen hagyott asztalomnál igen-igen sokszor ott köszöntött a felkelő nap“.¹ Meg is viselte a kimerítő munka úgy, hogy az év végén lázasan került haza. De édesanyja ápolása se sokat segített rajta, orvosai se fűztek reményt felgyógyulásához, mégis Marosvásárhelyre viteti magát Dósa Elek házához, majd lázas betegen indul Pestre felavatására: „az induló póstakocsi sipját jó anyám zokogása kísérte“ — írja Kolosváry Sándor életrajzában. És mégis csodálatos módon a hirtelen légváltozás menti meg őt.

Felavatása után az egyház főtanácsa rendes jogtanárrá választotta. Ettől kezdve Kolosváry Sándor tevékeny részt vesz az egyház életében, mely működése megszakítás nélkül folyton tartott a tanári teendői mellett. Nemcsak elméleti működéséről tesznek tanuságot egyházjogi művei, hanem az intenzív gyakorlati tevékenységének jelzői: emlékiratai, kodifikationális tervezetei. Az egyházi kormányzat és egyházi törvények kodifikációjánál kifejtett tevékenységéért sok megtiszteltetésben részesült. A mult század 90-es éveinek közepén lép teljesen vissza az egyházi élet teréről és szenteli magát kizárólag tanári hivatásának és irodalmi működésének. A református jogakadémiáról báró Eötvös József nevezi ki a kolozsvári királyi jogakadémiára, ahol habilitáltatja is magát és innét kezdve az újonnan felállított hazai második tudományegyetemnek, a kolozsvári egyetemnek életében vesz tevékeny részt. A jog- és államtudományi karnak négyszer volt dékánja 1876/77, 1885/86, 1898/99. és 1908/09. tanévekben, 1888/89. években pedig az egyetemnek rector magnificusa lett. A magyar magánjog és bányajog rendes tanára és a protestáns egyházjogot, mint jogosított tanár műveli. Már 1892-ben megülhette negyedszázados tanári jubileumát, tanártársainak és az egyetemi ifjúságnak ünneplése mellett. Mint működő egyetemi tanár lesz, 1892 május 5 én akadémiaánk levelező

¹ L. e. i. Életrajzi adatai.

tagja. Mint ő maga írja „hosszú idő alatt kifejtett szerény irodalmi munkálkodásom elismeréséül történt megválasztásommal az előttem legnagyobb külső kitüntetést nyertem, amely ragyogóbb a férfiú mellén a világ minden csillogó érdemjelenél“.¹ Akadémiai székfoglalóját nem tartotta meg, bár több mint egy évtizeden át gyűjtötte hozzá az anyagot. A kérdés, melyet feldolgozni akart, hosszas és fáradságos kitartást igényelt, s ez a természete indokolja meg, hogy a kitűzött feladat megoldásában az öregkor, de főleg az összeomlással járó lelki megrázkódás megakadályozta. A thema az inscriptiók rendszerének jogtörténeti feldolgozása és a több tekintetben különlegesen fejlett erdélyi ingatlanjog volt.

De hosszú tanári és tudós működésének nem maradt el a legfelső királyi elismerése sem, mert midőn 1910 május 3-án nyugdíjba lépett, őfelsége, a királyi udvari tanácsosi címmel tüntette ki. Nem lenne semmiképen sem teljes a kép, amit az önéletrajz adatainak megfelelően igyekeztünk megrajzolni, ha ebből kihagynók azokat a vonásokat, amelyeket ő maga szerényen *post scriptumként* csatolt életrajzi adataihoz.

1868-ban alapít családot, amint írja „boldog, csendes életem van“. Az utóirat szerény sorai között, mennyi bensőség, meghittség huzódik meg, a mintaszerű családi életnek csendes, nyugodt derüje. Amint egyszerűen odajegyzi leányai és fiai nevét az utóiratban, szinte érezzük a megnyugvást, mely az ő lelkéből száll felénk. De ez 1893 szeptember 10-én volt...! És most érkezünk el egy munkás életnek, amely a hivatásnak és kötelességtudásnak valóságos mintaképeül szolgálhat, tragikusnak mondható befejezéséhez. Az összeomlás után 1918-tól 1921-ig a megszállás alatt Kolozsvárt tartózkodván súlyos lelki szenvedéseken megy keresztül: 1921 október havában házából kitelepítik, majd később repatriálni kényszerül. E csapás testi és lelki erejét végleg összetörte és 1922 augusztus 7-én Budapesten meghalt. Életének fonala akkor szakadt meg, amikor az idegen uralom Erdélyt elszakította.

* * *

¹ L. e. i. Életrajzi adatai.

A magyar jogtörténet tudományának alkotó munkásait két csoportba lehet osztani: az egyikbe azok tartoznak, akik a jogtörténeti anyagot kutató munkájukkal feltárják, felfedezik és irodalmi köntösbe öltöztetve közreadják, a másikba sorozhatjuk azokat, akik az anyag felhasználásával konstruktív munkát végeznek, rendszerbe foglalják az egyes adatokat. Az anyaggyűjtő és publikáló tudósok munkáját sohasem lehet élesen elválasztani a feldolgozás munkájától: a legtöbb gyűjtő jogtörténész maga igyekszik értékesíteni fáradságos munkája eredményét. Mind a két munka a jogtörténet tudománya szempontjából egyformán szükséges és értékes is. Bizonyos az, hogy a magyar jogtörténet irodalmának megteremtését el sem lehet képzelni az adatkutató- és gyűjtő munkásság nélkül. Ilyen munkásságot fejtett ki a Hármaskönyv nagyhirű kommentátora a XVIII. század elején Szegedi János, a Pázmány Péter Tudományegyetem tudós tanára és a század végén meg a XIX. század elején Kovachich Márton György és később fia, József Miklós. A Kovachichok a német jogtörténet megalapítóihoz, a Grimm testvérekhez hasonlítható nagyszerű alapvetést végeztek. Ha a Kovachichoknak egész kis könyvtárt kitevő munkásságát szemléljük, akkor látjuk csak igazán mint kellett századokkal előbb és kell még ma is a jogtörténészek az építő anyag hordásának és az építésnek a munkáját is elvégezni.

Kolosváry Sándor említett nagy elődeinek példaadása nyomán egész életén át ezt a hangyaszorgalmu, rendkívüli kitaratást és fegyelmezettséget kívánó tudományos munkát folytatta. A jogtörténésznek jó diplomatikusnak, sőt paleografusnak is kell lennie, amellett, hogy a középkori latin jogi nyelvünk felett is uralkodnia kell. Fel kell készülnie a középkori igazságszolgáltatás, közigazgatás minden sajátosságainak a megismeréséhez. Nem csak másolni kell a bírói leveleket és statutumokat, hanem érteni is és megmagyarázni tudni. És mindenek felett nagy szeretettel kell fordulni az elmúlt élet igen sokak előtt már érdektelen jogi régiségei felé.

Kolosváry Sándor alaptermészeténél fogva és lelki hajlamai szerint vonzódott a magyar jogi mult felé és ez magyarázza azt a háládatlannak látszó munkát is, amellyel egész

tudását a nagy magyar jogi források ujonnan való publikálásának szolgálatába állította.

Az Akadémia megbízásából készítette el hűséges munkatársával, Óváry Kelemennel együtt a legnagyobb magyar jogi terméknek a *Hármaskönyvnek* magyar fordítását. Ez a munka,¹ melyet először még a Hármaskönyv századában Weres Balázs kísérelt meg a magyar jogi műnyelv megteremtésével, — egy sok százados kívánságnak beteljesülése. A fordítás munkája nem csak nagy középkori latin jogi tudást és ennek megfelelő magyar nyelvi készséget követel meg, hanem teljes jogtörténeti tudást is. Százados kívánság volt az, hogy a legnagyobb magyar jogi munka olyanoknak is hozzáférhetővé tétessék, akik a latin jogi nyelvben járatosak nem voltak. Sok sikertelen kísérlet mutatja (ezek között nem egy akadémiai is van), milyen elismeréssel adózhatunk Kolosváry Sándor munkájának. A jogtörténész azonban nem érhetette be csak a fordítás munkájával, hanem hozzálátott az Editio Princeps-nek megfelelő *új latin szöveg* kiadásához is, úgy amint azt Szegedy a Werbőczius Illustratusban bemutatta. Felhasználta az egész idevágó irodalom anyagát, az általa összeállított Werbőczykiadásoknak összes variánsait. Csak akkor tudjuk igazán méltányolni ezt a munkát, ha tudjuk, hogy a Hármaskönyv az összes magyar könyvek között a legtöbb kiadást ért el és ezeknek száma Kolosváry szerint is 42.

A jegyzetekben felhalmozott történelmi jogtörténeti, közjogi és egyéb vonatkozású észrevételek mutatják azt a szellemi munkát, amely a Hármaskönyvnek ezt a milleniumi kiadását jellemzi.

Jogtörténeti multunknak másik nagy drágaságát, a *Corpus Jurist*² is a milleniumi kiadásban Kolosváry Sándor és hűsé-

¹ Werbőczy István Hármaskönyve. — A Magyar Tudományos Akadémia által gondozott harmadik kiadás. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátták: Kolosváry Sándor és Óváry Kelemen, a M. T. A. I. tagjai, a kolozsvári egyetem ny. r. tanárai. Budapest. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1894.

² L. szerzőnek a Corpus Juris milleniumi kiadásáról írt kritikái cikkeit a Jogtudományi Közlöny 1899. évf. 45. sz. 321. s. köv., 46. sz.,

ges munkatársa Óváry Kelemen készítették el legnagyobb részben.¹ A 48 előtti jogtudomány úgyszólván kizárólag a Tripartitum és a Corpus Juris körül forgott és a Corpus Juris nagy kiadásai jelentették a múltban a magyar jogirodalom fejlődését. Itt is a Szegedy János-féle kiadásról kell megemlékeznünk és a két Kovachichéről, akik valóban a legtöbbet tettek a magyar törvények kiadásának tudományos feldolgozása terén 48 előtt. Ők mutatták meg az utat, sőt nyújtották egy egész életre kiterjedő munkássággal az előmunkálatokat is. Az ő nyomdokaikon halad Kolosváry és Óváry, de a modern tudás minden fegyverével ellátva. A Corpus Juris milleniumi emlékkiadása latin és magyar szövegében mondhatjuk legnagyobb részében Kolosváry és Óváry munkája. A szövegkiadást és fordítást az 1301-től 1659-ig terjedő törvényeinknél ők végezték. Ők voltak azok, akik az egész törvénytár felét 1301-től 1740-ig egységesítették és összehasonlították. Megtartani a hagyomány által konzervált latin szöveget úgy, hogy a történelmi kutatás eredményei is kifejezésre jussanak, jó magyarsággal és hiven visszaadni a középkori latin nyelv minden változásait és felvilágosítani, tájékoztatni a kutatót és olvasót a szöveg értelme felől, az intézkedések összes előző s követő láncolatának feltüntetésével: ime az elvek, melyeket az új magyar törvénytár minden kötetében megvalósítani igyekeztek. A történész megkapja benne a latin szöveg variánsait, amelyeket a kéziratgyűjtemények összehasonlítása révén az újabb történelmi kutatás megállapított, a politikus és közjogász, akit a latin nyelv középkori stílusa és sajátosságai, a jogintézmények elnevezéseinek a történelem folyamán beálló változásai könnyen megtevésezhetnek, a magyar szövegből nyerhet felvilágosítást ma is érvényben levő közjogi tételek felől.

Kolosváry és Óváry nemcsak a Kovachichoknak a Corpus Juris eredeti szövegének megállapítása körül kifejtett nagy

---

332. s köv. 1.-on, továbbá 1901. évf. 18. sz. 141., 142. és az 1905. évf. 6. szám 46. és 47. lapokon.

¹ Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000—1895. Milleniumi emlékkiadás. Budapest, Franklin Társulat kiadásában.

munkásságát juttatták megfelelő kifejezésre, hanem irodalmilag mindazt feldolgozták, amit törvényeinkre nézve jogtörténeti irodalmunk nyújtott.

A Magyar Törvénytár igazi kiegészítő része az *erdélyi törvények gyűjteménye*. (Erdély országának három könyvre osztott törvényes könyve 1540—1848-ig.) Az erdélyi külön törvényhozás gyümölcseit is a magyar föld termőereje hozta létre. Ugyanaz a szellem hatja át az erdélyi törvényeket, mint a magyarokat. Tisztán tudományos feladatot valósított meg Kolosváry Óváryval együtt, amidőn az Approbaták, Compilaták és Novelláris Artikulusok első teljes szövegkiadását ugyancsak a milleniumi kiadással kapcsolatban közreadta. Ezt a szövegkiadást a közvetlen gyakorlati érdek nem sugalta, de igenis kívánta a hazai jogfejlődés, a tudománynak előbbrevitele. Az egész kiadásban látjuk az ő szerető gondosságukat, mellyel ezt az annyira szívükhöz nőtt törvénygyűjteményt elhalmozták. Magyarázó jegyzetek és utalások kísérik mindenütt az eredeti szöveget, melynek zamatos archaisztikus magyarsága különösen kedves olvasmányá teszi ezt a kötetet.

De nem merül ki Kolosváry Sándor jogtörténeti munkássága a Tripartitum, a Corpus Juris és az Approbaták szövegkiadásaival és fordításaival. Életének főmunkája a *Corpus Statutorum*. A megyei és városi statutárius jog kimerítő gyűjteménye ez. Az anyag összegyűjtésére vonatkozó munkálatok az erdélyi helyhatóságok levéltárainak kutatásával a múlt század 70-es éveire nyulnak vissza. Minthogy a munka nagyságából nyilvánvaló lett, hogy egy ember élete sikeres befejezéséhez nem elegendő, Kolosváry Sándor társult Óváry Kelemen kartársával, kivel működése innentől kezdve szinte élete végéig összeforrott.

Az Akadémia Magyarországi Jogtörténeti emlékek: Monumenta Hungariae juridico-historica címmel 1885—1904 adta közre testes öt kötetben.¹ 25—26 évi fáradságtalan ku-

¹ Magyarországi jogtörténeti emlékek. A Magyar Törvényhatóságok Jogszabályainak gyűjteménye. Összegyűjtötték, felvilágosító, összehasonlító és utaló jegyzetekkel ellátták dr. Kolosváry Sándor és dr. Óváry Kelemen kir. egyetemi tanárok Kolozsvarott. Budapesten kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. I. kötet: Erdélyi törvényhatóságok jog-

tató munkának eredménye. Szinte gondviselésszerűnek mondhatjuk, hogy Kolosváry Sándor és társa vállalkoztak ennek a nagyszerű jogtörténeti feladatnak elvégzésére. Bejárták Magyarország vármegyéit és városait szinte évtizedekre terjedő programmal és fáradhatatlanul gyűjtötték össze a helyhatósági jogalkotásnak emlékeit már a XIV. és XV. századtól kezdve, de leginkább a XVI. századtól el egészen 1848-ig. És ebbe a munkába vezette be Kolosváry Sándor fiát, Bálintot, aki itt sajátította el apja oldala mellett a magyar magánjog multjának szeretetét. Itt szerezte meg azt a jogtörténeti érzéket, amellyel a magyar élő jogintézmények gyökereihez juthatott és itt szíhatta magába azt a történelmi levegőt, amely nélkül a nemzeti jogintézmények fejlesztése lehetetlen. A Corpus Statutorumban a magyar helyi jogalkotást figyelemmel kísérhetjük a jogélet legkülönbözőbb területein. Elsősorban ugyan köz- és közigazgatásjogi tételekkel találkozunk, de ezeken kívül számos magánjogi, büntető és perjogi szabály köszönheti létezését a statutárius jogalkotásnak. A felvilágosító, összehasonlító és utaló jegyzetekben valóságos kincsesbányája van a még feldolgozandó anyagnak. A magyar jogéletnek olyan területeire nézve kapunk részletes felvilágosítást, amelyekre nézve törvényeink alig nyújtanak valamit. A városi és megyei életnek nagy jelentősége éppen a XV.—XVII. századokban szinte szükségessé tette ezt a gyűjteményt. Nincs a jogéletnek olyan kérdése, amely a gondosan készített indexekben megfelelő adatokra ne találna. Nemcsak a vármegye és város fejlődését nem lehetne megírni ennek a gyűjteménynek anyaga nélkül, hanem általában véve a rendiség virágzási és hanyatlási korszakának intézményvilágáról sem lehetne tiszta képünk.

Meg vagyok győződve róla, hogy ép úgy mint Kovachich „Formulae sollennes styli“-jét, a Corpus Statutorumot is a magyar jogtörténészek nemzedékei fogják majd felhasználni

---

szabályai, 1885; II. kötet I. és II. fele: Tiszáninneni törvényhatóságok jogszabályai, 1890; III. kötet: Tiszántúli törvényhatóságok jogszabályai; IV. kötet I. és II. fele: Dunáninneni törvényhatóságok jogszabályai, 1896—1897; V. kötet I. és II. fele: Dunántúli törvényhatóságok jogszabályai, 1902—1904.

a jogtörténeti monográfiáik megírásánál. Pedig ha Kolosváry és hűséges társa egész életüket nem szánják erre a fáradságos úttörő és sok tekintetben háládatlan munkára, akkor ez egy elsülyedt világ lett volna a magyar élet számára. Soha többé feltámasztani nem lehetett volna, mert tudjuk, hogy a megszállott területeken aggódo gondossággal tüntetik el a régi magyar helyhatósági élet minden nyomát. Tudjuk, hogy a városi és vármegyei levéltárak közpréda tárgyai. Hiszen ezeknek tanúsága egy olyan néma vád volna az uralkodó rezsimmel szemben, amelyet még ebben a kisérteties alakjukban sem tudnak elviselni.

Ha Bodenarius, a Quadripartitum szerkesztője azt írhatta a XVI. században a Hármaskönyvről, hogy annak elkészülte gondviselészerű tény, mert a mohácsi vész után soha többé a magyar országos jogot összeírni, egységes egészbe foglalni nem lehetett volna. Mi is azt mondhatjuk: 1918 után Magyarország virágzó felvidéki és erdélyi törvényhatóságainak jogi emlékeit soha többé összegyűjteni nem lehetett volna.

Kolosváry Sándorhoz, mint jogtörténészhez legközelebb áll Wenczel Gusztáv, a régi magyar magánjog művelésében és szeretetében. Wenczel is az Árpádkori okleveles emlékek és még számos más emlék buzgó fáradhatatlan kiadója. Wenczel is magánjogász és jogtörténész, úgy miként ő. Ez a szerencsés kapcsolat hozza őket közelebb a jogi élethez. Mig a közjogtörténet természetesen vonzódik a politikai történet felé, addig a magánjog a jurisprudentiához vezet.

Kolosváry Sándort intézményeink kutatásánál nemcsak a múlt szeretete vezette, hanem a jelen és a jövő érdeke is. Nemcsak a jogtörténet tudományának volt a munkása, hanem az élő jog tudományának is szentelte tanári működését. A történész mellett a jogász és főképp magánjogász előtérbe kerül, ha a jelen égető nagy jogi problémáiról van szó. Egy olyan korszakot élt át, amelyben egész jogi életünk óriási átalakuláson ment keresztül. Sokak előtt úgy tűnt fel a 48-as törvényhozás, mint amely egyszerűen eltemette az összes régi jogi intézményeinket. És Kolosváry Sándor meghallotta:

„a régi hangokat“ és meglátta „az új irányt“, amint azt rektori székfoglaló értekezésében kifejezte.¹

A fejlődésnek a jog terén elismerője, sőt követelője, de a rombolás mellett az ujjaépítés munkáját, csakis a nemzet érdekeinek és további életének biztosítására kívánja. Határozottan állást foglal az állam érdekében a család és a családi vagyon fenntartásának elve mellett. Utal az Osztrák Polgári Törvénykönyv életbeléptetésével járó nagy rázkódtatásokra; de halljuk őt magát: „E hatalmi tény folytán a magyar nemzet joghagyományai, jogérzetével, szokásaival és — szem elől a magánjog terén sem téveszthető — individuális nemzetpolitikai célzataival merőben ellentétesen a család és családi vagyon fenntartás elve az alig korlátozott egyéni szabad rendelkezés és intézkedés elvének kellett, hogy helyet adjon . . . A ránk nézve idegen és új elv vágányában való haladás, mely szinte egy évtizeden át tartott, amíg egyfelől sokakra nézve megszokottá lett, másfelől igen messzi vezetett hazánk földjétől. Olyan térre, amelyre az elvi kijelentéseket tett 1848-iki törvényhozás, ha folytathatja vala működését, soha nem lépett volna.“² Szavainak mintha ma is aktualitása volna: „Az új áramlat folyton erősödésével jogi relikviáinknak szeretetét az idegen alkotásoknak megbámulása váltotta fel. Saját kuffóink gazdag kincseinek kutatását, tanulmányozását és azokból az életre való — de egyszersmind éltető — elemeknek kiaknázását és a változott jogéletre hasznosítását a más társadalmi és fejlettségi viszonyok között élő idegen nemzetek alkotásainak és kodexeinek néhol csaknem szolgálai majmolása, másutt pedig a receptio könnyű művelete helyettesítette. Az individuális nemzeti érdekirányt mint elavult régiséget, lomtárba vagy muzeumba valónak kiáltotta ki a mesterségesen idomított kozmopolitikus közvélemény, amely előtt és kívált

¹ L. „Régi hangok, új irány. Irta és elmondotta Kolosváry Sándor a Kolozsvári m. kir. Ferenc-József Tudomány Egyetemen 1888 szept. 16-án, rektori széke elfoglalása alkalmából“. Kolozsvárt, Ajtai K. Albert (Magyar Polgár) könyvnyomdája, 1888.

² L. idézett rektori székfoglaló beszéd 24. és 25. lapjait.

annak ellenére manapság már alig van bátorsága valakinek a nagyszavu lehurrogás miatt sikraszállni¹.

Legjobban jellemzi az ő jogászai felfogását az az álláspontja, amelyet ebben a rectori székfoglalójában a *magánjogi kodex tervezetnek* megjelenése alkalmából elfoglalt. Csak olyan polgári törvénykönyvet tart helyesnek, amely „magyar állami és individuális nemzeti létérdekeinket kielégíti”.² Egyenesen veszedelmesnek tartja a nemzetre nézve azt az irányt, mely jelszavak után indulva meggyőződése szerint az évezredes magyar nemzeti jellegnek veszélyeztetésével hódol a külföldi kodexeknek.³

Kolosváry Sándor már 1888-ban felismerte egy magánjogi kodex politikai jelentőségét és háttérét. Hiszen a jogi egységnek van olyan jelentősége a mi történeti multunkban, mint a gazdasági vagy földrajzi egységnek. Valóban igaza van, hogy minden nemzet a maga társadalmi, gazdasági érdekeinek és jellegének megfelelő magánjogi kodexet alkot magának. A külföldi intézményeknek egyszerű átültetése épp úgy veszedelmes lehet, mint a talajnak és a klímának meg nem felelő flóra megteremtésének kísérlete. De vigyáznunk kell, hogy azokat a több száz éves szálakat, amelyek minket mindig összefűztek és összefűznek még ma is az erőszakosan elszakított részekkel, ne magunk tépjük el. Nagy nemzeti és politikai érdek követeli, hogy a kodifikációnál mindig tekintettel legyünk a megszállott területekre is, hogy a jogintézmények fejlesztésének szükségességét a magasabb nemzeti érdekeknek alárendeljük. Míg a magyar jog minden erőszakos elnyomás ellenére is tovább él az elszakított területeken, addig nem lehet, hogy Csonka-Magyarországon új jog foglalja el a régi helyét. Úgy amint Kolosváry Sándor érezte és gondolta, mi is érezzük és gondoljuk, hogy a kodifikáció mellett nem szabad elfeledkezni a szokás jognak ma is teremtő erejéről, ami a legnehezebb jogi szakadékokat is át tudja hidalni és ami kiségitette 48 utáni jogéletünket úgy mint a 60-as évek

¹ L. idézett rectori beszéd 25. oldalát.

² L. idézett rectori beszéd 26. oldalát.

³ L. idézett rectori beszéd 29. oldalát.

utánit is és amelytől méltán várhatjuk, hogy a jelen idő küzdelmeiben is segítségünkre lesz.

Utolsó dékáni beszédét a „visszaemlékezéseknek“ szentelte.¹ És ebben a kolozsvári egyetem megalapításának, keletkezésének és fejlődésének érdekes történetét nyújtja, amelynek háttérül a magyar jogtudománynak és általában véve a tudós tanári életnek újabkori érdekes megfigyeléseit adja. Különösen érdekesek azok a megfigyelései, amelyeket emlékeiből merít, midőn kezdetben a kolozsvári társadalomban az egyetemi tanárokkal szemben megnyilvánuló idegenkedést és hivatásuk meg nem értését tapasztalta. De bennünket főképp egy kérdés érdekel, melyet akkor 1909-ben ő maga is kiragad és ez a *jogászai túlprodukciónak* problémája. Ő már akkor megmondta, hogy felszines kijelentésekkel ezt a kérdést elintézni nem lehet. Dékántársával szemben, aki a jogászai pályára való tördulást csak a nálunk fennálló *jogi uralkodásban* látja, Kolosváry azt állította, hogy ennek sokkal mélyebben fekvő okai vannak.² Rámutat arra, hogy az életpályaválasztás indító okai között egyrészt a megélhetés tényleges kilátásai és a nálunk fennálló állami, politikai, közgazdasági és társadalmi életviszonyok azok, melyek elhatározó jelentőségűek. Másrészt a társadalomnak a maga életműködésében sokkal inkább van szüksége egyoldaluan képzett szaktudós kitűnőségeknél többoldalú: bölcsészeti, történeti, közigazgatási, statisztikai és szociológiai ismeretekkel rendelkező és így nagyobb áttekintő képességgel bíró jogászhintelligenciára.

Az erdélyhoni jogtudomány megmentője és megeremtője *Dósa Elek* volt Kolosváry Sándor ideálja és patronusa. Kolosváry az ő ajkáról hallotta a régi magyar jog hangjait. A jogtörténeti kutatáshoz erőt, kitartást, mind egy forrásból merített, abból az ősforrásból, melyet a nemzeti érzés ad. Ő a régi intézményekben nemcsak az érdekes régiségeket látja, amelyek Erdély vagy a szoros értelemben vett magyar haza termékei.

¹ L. „Visszaemlékezések“ előadta Kolosváry Sándor. Ezen beszéd megjelent: Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Franciscosephinae Kolozsváriensis. Anni MCMVIII—IX. Fasciculus II.-ben. Kolozsvár, Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában 1909.

² L. idézett „Visszaemlékezések“ 30. és 31. oldalait.

Ezek az intézmények az övéi, azokhoz úgy ragaszkodik, mint ősei a sajátjukhoz. Utolsó dékánása idején így fejezte be visszaemlékezéseit:

„Vegye szívére a nemes ifjúság tudományszeretet, kitartás, értelmi erőfejlesztése és mélyreható tudás megszerzése nélkül ma nincs hatalom a nemzetek versenyében. Hagyományok, lelkesedés és hangzatos frázisok a faj hegemoniáját fenn nem tarthatják. Elmerülnek az ellenséges elemek forgasztában, mikép elnyeli a tenger a legdrágább kincset is, bárminő fényel ragyogott a mult idők rengetegén. Fajunk szellemi és ethikai supremaciája: a magyar haza fennmaradása. Ezenkívül nincsen számunkra hely. Mintha fülembé hangzanék a rég multból Werbőczy nagymesterünk gyűjtő szava, mit felednünk nem szabad: „„A magyarnak csak egy hazája van““. Midőn e helyről és az egyetemtől végleg távozom, a mester szavai legyenek utolsó búcsúszavaim“.¹

*

És Kolosváry Sándort kiűzték házából és a testvér hazából. Ő nem tudta elviselni a szörnyű csapást, de vele nem szállott sírba az, amiért küzdött. Megmentette és fel-támasztotta azt a szellemvilágot, amely neki életében olyan kedves volt.

Kolosváry Sándor életének főművében a Corpus Statu-torumban tovább élnek Erdélynek, a Felvidéknek és a Dél-vidéknek jogi emlékei.

---

² L. idézett „Visszaemlékezések“ 33. és 34. ll.

